

Romeinse munten uit de Keizertijd tot 215 na Christus

Joop van der Groen en Meindert Jorna

Het museum heeft een mooie collectie Romeinse munten, voor een heel groot deel gevonden op Halder of in de naaste omgeving daarvan. In de vaste opstelling van het museum is een grote vitrine helemaal gewijd aan het geldwezen uit de Romeinse tijd met daarin behalve toelichtende tekst ook ca. vijftig munten.

In een eerder artikel (2009) onder de titel “Republikeinse denarii in het museum” zijn de munten uit de tijd van de Romeinse republiek behandeld. Dat artikel kunt u ook op deze website vinden evenals een artikel over “de muntschat van Vught”, die in werkelijkheid in Halderse grond zat.

In dit artikel besteden we aandacht aan de munten en het Romeinse muntstelsel in de Keizertijd tot 215 na Chr.

Keizertijd begint bij Augustus in 27 voor Chr.

Na de moord op Caius Julius Caesar in 44 v. Chr. volgden er jarenlange burgeroorlogen in de strijd om de macht in de Romeinse Republiek. Uiteindelijk kwam Octavianus, de adoptiefzoon van Caesar, in 30 v. Chr. als overwinnaar uit de strijd.

Tijdens beraadslagingen van de Senaat begin 27 v. Chr. werd feitelijk een geheel nieuwe, monarchale orde gecreëerd: het principaat. Octavianus werd de princeps en kreeg eigenlijk alle macht in handen. De senaat verleende hem de nieuw gecreëerde eretitel Augustus. Algemeen wordt dat door historici gezien als de start van het Romeinse Keizerrijk. Tot aan zijn dood in 14 na Chr. zou Keizer Augustus aan de macht blijven, ruim 41 jaar. Hij bleek een groot staatsman te zijn die vele hervormingen doorvoerde: op bestuurlijk gebied, in het leger, in het buitenlands beleid, in de belastingen, in het sociaal-maatschappelijk leven, enzovoort. Augustus voerde in 23 v. Chr. ook een reorganisatie van het muntstelsel door. Dit stelsel zou ongewijzigd stand houden tot 215 na Chr. toen Keizer Caracalla met de antoninianus (twee denarii) een nieuwe munt invoerde. Dit artikel beperkt zich tot het muntstelsel van Keizer Augustus.

Het muntstelsel van Keizer Augustus

Qua gewicht werd het muntstelsel gebaseerd op het Romeinse pond van 327 gram. De meest waardevolle munt werd de aureus in goud van $1/42^e$ pond, dus bijna 8 gram goud. De centrale munt werd de zilveren denarius, die $1/84^e$ pond woog (ca. 4 gram). De aureus had een waarde van 25 denarii. Er bestonden ook een gouden quinarius ter waarde van een halve aureus en een zilveren quinarius ter waarde van een halve denarius. Hiervan werden er relatief weinig geslagen en ze speelden in het geldverkeer een minder belangrijke rol.

Het kopergeld werd in het nieuwe muntstelsel uitgebreid om het betalingsverkeer bij de kleine dagelijkse behoeften te vergemakkelijken. De basis-munt bij het kopergeld bleef de as van rood koper.

De sestertius, in de republikeinse tijd van zilver, werd nu een grote geel koperen (=messing) munt. Geel koper/messing was in de Romeinse tijd een waardevoller metaal dan rood koper.

Tabel van de belangrijkste munten

aureus	goud	25 denarii
denarius	zilver	16 assen
sestertius	geel koper	4 assen
dupondius	geel koper	2 assen
as	rood koper	1 as

Voorts bestonden er nog de semis van geel koper ter waarde van een $1/2$ as en de quadrans van roodkoper ter waarde van een $1/4$ as.

Omdat de geel koperen dupondius in de loop van het betalingsverkeer verkleurde werd het onderscheid met de as te gering. Daarom ging men later op de dupondius de keizer met een kroon van zonnestralen afbeelden in plaats van met een lauwerkrans, die wel gehandhaafd bleef op de as.

De afbeeldingen op de munten

Beginnend bij Keizer Augustus komt op bijna alle munten op de voorzijde het portret van de keizer voor, meestal kijkend naar rechts. Maar ook de echtgenote van de keizer of andere familieleden komen voor. De keerzijde van de munten werden voor diverse doeleinden gebruikt. Zo zien we vaak goden en godinnen afgebeeld ter verzinnebeelding dat alles van hen afhing. Ook zien we vaak personificaties voor komen. De kwaliteiten, deugden en daden van de keizer werden daarmee krachtig uitgedragen en vormden zo een sterke propaganda voor de keizer, waarmee de mensen dagelijks werden geconfronteerd.

Munten in het museum

In het museum is een grote vitrine helemaal gewijd aan het geldwezen uit de Romeinse tijd met daarin ca. vijftig munten. Deze vitrine werd helemaal ingericht door museummedewerker en numismaat Pieter van den Heuvel (+). Behalve van de niet echt gangbare gouden en zilveren quinarius zijn

van alle Romeinse munten uit het muntstelsel van Augustus voorbeelden te zien. De gouden aureus is een replica, omdat er op Halder geen authentieke aureus is gevonden. Maar alle andere munten zijn origineel. Van vele keizers en keizerinnen zijn de portretten daarop te zien, zoals van Augustus (27 v. Chr – 14 n. Chr.), Claudius (41-54 na Chr.), Nero (54-68), Domitianus (81-96), Trajanus ((98-117), Hadrianus (117-138), Antoninus Pius (138-161) en zijn vrouw Faustina de Oudere, Marcus Aurelius (161-180) en zijn vrouw Faustina de Jongere, en Septimus Severus (193-211).

Bijzonderheden van enige munten

Alle munten waarover in de hierna volgende tekst bijzonderheden worden gegeven zijn door Pieter van den Heuvel in de directe omgeving van Halder gevonden met zijn metaaldetector.

Munt nummer 21 in de vitrine is een mooie as met een afbeelding van Keizer Trajanus. Op de keerzijde staat de godin Victoria met schild afgebeeld. Zij is hier de personificatie van de overwinning van Trajanus, die een opstand in Germanië bedwong en daarvoor van de Senaat de eretitel Germanicus kreeg.

Dupondius van geel koper, grootte 28,1 mm gewicht 11,16 gram. Vindplaats: Halder (?)
 Voorzijde: Portretkop van Keizer Domitianus.
 Randschrift: IMP(erator) CAES(ar) DOMITIANUS GERM(anicus) CO(n)S(ul) XV CENS(or) PERP(etuus). Germanicus was de eretitel die Domitianus zich vanwege de overwinningen op de Germanen (volgens hemzelf) heeft toegekend. Munt geslagen toen hij voor de vijftiende maal consul was (90 n. Chr.) Censor: Toezichhouder op de maatschappij; Perpetuus: voor het leven.
 ACHTERZIJDE: Beeltenis van de godin Minerva, met wie Domitianus een speciale band had.

De munten met de nummers 18 en 25 zijn sestertii met de afbeelding van Keizer Antoninus Pius met op de keerzijden de Romeinse godin Annona met korenmaat en schip. Annona is de personificatie van de oogst en in dit geval van de graanoogst. Het graan uit Noord Afrika kwam per schip aan in de haven- en overslagplaats Ostia bij Rome.

De sestertius van Antoninus Pius met nummer 26 heeft een interessante en ook schaarse keerzijde. De keizer is gezeten op een podium met bij hem Liberalitas met de hoorn des overvloeds: de personificatie van de vrijgevigheid. Voor het podium staat een Romein om het buideltje (met geld?) in ontvangst te nemen.

Op munt nummer 28 in de vitrine zien we Faustina de Oudere afgebeeld. Op de keerzijde staat Juno met scepter en offerschaal. Juno was de godin van de vrouwelijke vruchtbaarheid.

Hieronder ziet u afbeeldingen van een viertal munten uit de museumcollectie met daarbij een uitgebreide toelichting. De onderschriften bij de foto's zijn van de hand van museummedewerker en numismaat Joep Rietveld, die alle munten uit de museumcollectie elk afzonderlijk in een uitgebreid registratieformulier heeft vastgelegd.

Denarius van zilver, grootte 20,5 x 18 mm Gewicht 2,52 gr. Vindplaats: Halder
 Voorzijde: Portretkop van Keizer Trajanus.
 Randschrift: TRAIANUS AUG(gustus) DAC(icus) P(ontifex) M(aximus) TR(ibunitia) P(otestate). Augustus was de vaste titel van alle Romeinse keizers (Verhevene). Dacicus: titel toegekend vanwege overwinningen op de Daciërs, in het huidige Roemenië, dat door de Romeinse bezetting nog steeds een Romaans sprekend land is. Pontifex Maximus: Hoogste Priester. Tribunitia Potestate: bekleed met de macht van (volks)tribuun, een ambtenaar die zich voor het gewone volk inzette.
 Achterzijde: Staande vrouwenfiguur met lans in rechterhand (Spes? Hoop.) Randschrift: [OPTI]MO PRINCIPI : aan de beste princeps (een andere titel voor de keizer).

Denarius van zilver, grootte 16,7 x 15,7 mm
gewicht 2,25 gram. Vindplaats: Halder
Voorzijde: Portretkop van Faustina, de echtgenote
van Keizer Antonius Pius.
Randschrift: DIVA FAUSTINA. Diva betekent ver-
goddelijkt. De vergoddelijking ma de dood is iets
dat werd toegekend aan bijzonde verdienstelijke
leden van het keizerlijk huis.
Achterzijde: Zittende vrouwenfiguur met schaal in
rechterhand, voorstellende Vesta, de godin van het
eeuwig brandende symbolische staatsvuur. Heel
moeilijk zichtbaar het randschrift AUGUSTA.

Denarius van zilver, grootte 19,4 x 18,5 mm
Vindplaats: ? , mogelijk Halder maar daarvan is
geen bevestiging.
Voozijde: Portretkop van Keizer Septimius Severus
Randschrift: SEVERUS PIUS AUG(gustus). Seve-
rus betekent ongeveer trouw en dienstbaar. Voor
Augustus: zie hiernaast.
Achterzijde: Zittende vrouwenfiguur met roer in
haar rechterhand (Fortuna: geluk); heel onduidelijk
in de andere hand een Cornucopia (Horn des
Overvloeds). Randschrift: P(ontifex) M(aximus) TR
(ibunitia) P(otestate) XI CO(n)S(ul) III P(ater)
P(atriciae) Zie voor de betekenis hiervan de tekst
hier naast.
Deze munt werd uitgegeven in het jaar 203 n. Chr.

